

<https://helda.helsinki.fi>

Punainen evankeliumi Mihail Bulgakovin proosan taustalla

Huttunen, Tomi Petteri

2017-05-03

Huttunen , T P 2017 , ' Punainen evankeliumi Mihail Bulgakovin proosan taustalla ' ,
Tieteessä tapahtuu , Vuosikerta. 35 , Nro 3 , Sivut 37-39 . <
<https://journal.fi/tt/article/view/63457> >

<http://hdl.handle.net/10138/298705>

---

unspecified
publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

PUNAINEN EVANKELIUMI MIHAIL BULGAKOVIN PROOSAN TAUSTALLA

TOMI HUTTUNEN

Keväisen hellepäivän kallistuessa iltaan ilmestyi Moskovan Patriarkan lampien luokse kaksi kansalaista. Toinen heistä oli neljissäkymmenissä, lyhyt, tummatukkainen, hyvinvoipa ja kaljupäinen. Hänellä oli harmaa kesäpuku, ja hyvälaatuista hattuaan hän kannatteli varovasti kädessään. Hänen huolellisesti ajeltuja kasvojaan koristivat mustat sarvisankaiset ylikuonnollisen kokoiset silmälasit. Toinen oli harteikas nuorukainen, jolla oli punertavat pöröiset hiukset ja joka oli työntänyt ruudullisen lippalakkinsa takaraivolleen. Hänellä oli yllään cowboypaita sekä jalassa nuhraantuneet valkoiset housut ja mustat kumitossut.

Ensiksi mainittu oli, kukapa muukaan kuin Mihail Aleksandrovitš Berlioz, paksun kirjallisuuslehden toimittaja ja suuren moskovalaisen kirjailijaliiton – lyhennettynä Massolit – hallituksen puheenjohtaja. Hänen nuori seuralaisensa oli runoilija Ivan Nikolajevitš Ponyrjov, joka kirjoitti salanimellä Bezdomnyi. (Bulgakov 2005, 9.)

Mihail Bulgakovin Mestarista ja Margaritasta kertova romaani *Saatana saapuu Moskovaan* alkaa kohtauksesta, jossa Ivan Bezdomnyi ja Mihail Berlioz keskustelevat Bezdomnyin kirjoittamasta ateistisesta runoelmasta. Bezdomnyi (”koditon”) on pseudonyymi, nuoren proletaaritaustaisen kirjailijan keksitty taiteilijanimi. Vastaavanlaisia vaatimattomuutta, köyhyyttä, tyytymättömyyttä tai kuulumattomuutta ilmaisevia taiteilijanimiä käyttivät 1910- ja 1920-luvun kirjallisuudessa nimenomaan proletaarikirjailijat. Maksim Gorkin (”kitkerä”, ”katkera”) esimerkin mukaan he ilmaisivat salanimellään kuuluvansa alistettuun luokkaan: Demjan Bednyi (”köyhä”), Ivan Pribludnyi (”eksynyt”), Mihail Golodnyi (”nälkäinen”), Aleksandr Bezymenskii (”nimetön”), Pavel Bespoštšadnyi (”armoton”). Bulgakov kokeili myös vaihtoehtoja, jotka todistavat tästä hänen aikeestaan nimetä sankarinsa proletaarikirjailijoiden tapaan: Bezdomnyi-hahmon varhaisempia nimivaihtoehtoja olivat esimerkiksi Antoša Bezrodnyi (”suvuton”) ja Ivan Pokinutyi (”hyljätty”).

Nämä pseudonyymit, joita proletaarikirjailijat käyttivät, viittaavat myös kirjailijoiden tarpeeseen ilmaista radikaalia irtiottoa suhteessa aiempaan venäläiseen kulttuuriin ja yhteiskuntaan, heidän kuulumattomuuttaan. Tärkeimpiä irtioton kohteita oli kristinusko, ja tästä konfliktista syntyi vallankumouskirjallisuuden diskurssi, jota kutsun nimellä ”punainen evankeliumi”.

Punainen evankeliumi

Vuoden 1918 varsinaiseksi bestselleriksi Neuvosto-Venäjällä nousi proletaarisen agitaation spesialisti ja satiirikkokirjailija nimeltä Vasili Knjazev ja erityisesti hänen runokokoelmansa *Punainen evankeliumi*. Runoilija Knjazev käytti usein salanimiä ”punainen kukko” (*krasnyi petuh*) tai ”punainen runoilija” (*krasnyi poet*). Punaisen pääsiäisen ja ehtoollisen teema avaa Knjazevin runokokoelman. Huhtikuun alussa 1917 vietettiin ”vallankumouksellista pääsiäistä”, jolloin ylösnousemus rinnastettiin tapahtuneeseen yhteiskunnalliseen kumoukseen. Näin alkaa myös Knjazevin kokoelma:

Tule ja juo. Tämä on vereni
sydämeistä punaisen runoilijan.
Elämän antava uudismaa,
Uuden testamentin lähde.
Avasin maailmalle rintani ja
tuomitsin itseni kuolemaan.
Suren, sekoan ja veisaan
kun punaisen vereni kuiviin vuodan.

Punainen runoilija rinnastaa itsensä surutta Kristukseen ja tämän ristinkuolemaan. Myöhemmin hän paljastaa olevansa mieluummin tiennäyttäjät, edelläkävijät, profeetta tai Johannes Kastaja. Miekkaan tarttuvat eivät tässä punaisen Kristuksen johdatuksessa huku miekkaan, vaan kaikki kutsutaan mukaan taisteluun. Mitään kovin omaperäistä

tässä keitoksessa ei ole, sillä Knjazevia taitavammat runoilijat ovat koetelleet näitä yhdistelmiä jo aiemmin. Niin Vladimir Majakovski, Sergei Jesenin kuin Aleksandr Blok olivat näyttäneet mallia vuosiin 1917 ja 1918 runoelmillaan. Knjazev vain imitoi heitä ja sai aikaiseksi kansaan uppoavan bestsellerin, josta otettiin neljä painosta vuonna 1918.

Kodittoman runoilijan esikuvia

Ivan Bezdomnyi on Bulgakovin romaanin alussa proletaarirunoilija, joka on kirjoittanut Berliozin tilauksesta ateistisen, antikristillisen runoelman. Bezdomnyin esikuvaa on etsitty paljon, ja monet ovat päätyneet toteamaan, että ilmeisin vastine proletariikirjailijoiden keskuudessa on Demjan Bednyi (oik. Jefim Pridvorov, 1883–1945), runoilija ja satiirikko, joka oli lähtöisin eteläukrainalaisesta Hersonista ja päätyi opiskelemaan historiaa ja filologiaa Pietarin yliopistoon. Hän aloitti kirjallisen uransa vuonna 1909 suuren yleisön suosimassa *Ruskoje bogatstvo* -lehdessä ja liittyi bolševikkipuolueeseen vuonna 1912. Bednyi kirjoitti etupäässä satiireja, ja vuonna 1920 hän julkaisi runokokoelman *Uusi testamentti* unohtamatta evankelista Demjanian. Siinä hän väänteli pahimpansa mukaan *Uuden testamentin* evankeliumitekstejä ja pyrki uuden aikakauden synteysiin, bolševistiseen punaiseen evankeliumiin. Tuo kokoelma oli myös Bulgakovin kirjastossa.

Bednyi ei toki ole Bezdomnyin ainoa lähtökohta, myös vallankumousvuosien jälkeisen ajan kuuluisin runoilija Sergei Jesenin on nähty tämän henkilön esikuvana. Jesenin rinnalle on nostettu edellä mainitut ”Iivana Eksynyt” ja ”Aleksanteri Nimetön” sekä sittemmin myös runoilija Boris Bezdomnyi, joka oli kuitenkin niin tuntematon, että tuskin Bulgakovkaan on hänestä tiennyt.

Bulgakov oli punaisesta evankeliumista kiinnostunut. Vastaavat käsitteparit olivat suosittuja vuosina 1917 ja 1918: ”punainen Kristus”, ”punainen pääsiäinen”, ”punainen joulukuu”, ”punainen paholainen” (tuon niminen lehti ilmestyi tammikuun lopusta 1917 vuoteen 1919). Vuoden 1923 tammi-kuussa vietettiin Komsomol-joulua, jossa lapset kantoivat kylttejä vaatien vanhemmiltaan: ”älkää tehkö joulua ja joulukuusta”, ”kasvata lapsia pedagogilla, älä jumalalla”, ”vuonna 1922 Maria synnytti Jeesuksen, vuonna 1923 hän synnytti Komsomolin”. Tätä kaikkea Bulgakov tutki vimmatusti.

Kuuluisa aikakauden ateistinen ja uskonnonvastainen julkaisu oli *Bezbožnik*, jonka nimi tarkoittaa jumalatonta. Kyseessä on vuodesta 1922 ilmestynyt julkaisu, jolla oli ajalleen hyvin runsas levikki, 70 000 kappaletta. Vuonna 1934 levikki oli kasvanut jo sataan tuhanteen. Myös Bulgakov törmäsi *Bezbožnikiin* ja järkyttyi siitä, että Kristus kuvattiin lehdessä huijarina ja lurjuksena.

Jumalanpilkkarunoilijan esikuvia

Bulgakovin erityisen huomion kohteena on runoilija, joka kirjoittaa antikristillistä ateistista satiiriryököä ja tulee tietoiseksi oman toimintansa alhaisuudesta. Näin käy myös Bezdomnyin kirjalliselle edeltäjälle, Bulgakovin *Valkokaarti*-romaanin yhdelle sivuhenkilölle eli fantomisti-futuristi Ivan Rusakoville, joka katuu syfiliksen kourissa tekojaan: ”Herra, anna minulle anteeksi ja armahda siitä, että kirjoitin nuo tympeät sanat” (Bulgakov 1972, 155).

Ivan Rusakov on mielenkiintoinen persoona etenkin, jos haluamme ymmärtää Ivan Bezdomnyin taustoja paremmin. Hänen nimensä (”rusakko”) viittaa ihan kuin suomessakin sekä jänikseen että puhekielisesti venäläiseen ihmiseen. Kirjastonhoitajan poika Rusakov on Bulgakovin rakentama paheiden kokoelma, kuppaa sairastava kokainisti sekä fantomisti-futuristisen runoilijaryhmän edustaja. Sellaista ryhmää ei todellisuudessa koskaan ollut, mutta sellainen on helppo kuvitella monilukuisten 1920-luvun avantgarderyhmittymien sekaan. Kaiken lisäksi Rusakov kirjoittaa jumalanpilkkarunoja. Rusakovissa on myös viitteitä Bulgakovin omaan elämäkertaan. Tärkeässä asemassa on Rusakovin runoteos, joka *Valkokaartissa* esitellään, nimeltään *Bogovo logovo* (Jumalan luola):

Taivaassa ammottaa
savuva luola.
Kuin peto nuolee kypäläänsä
suuri kuolematon isä,
karhu takkuinen
Jumala.
Luolassa
rotkossa
lyökää Jumalaa.
Jumalaisen taiston
punaista ääntä
tervehdän rukouksella rivolla.
(Bulgakov 1972, 154.)

Tämä runo on yhdistetty usein Vladimir Majakovskiin ja runoelmaan *Pilvi housuissa*. Mariet-

ta Tšudakova, ehkä kaikkein kuuluisin Bulgakov-asiantuntija, on nähnyt Rusakovin taustalla Ivan Startsevin, varsin tuntemattoman runoilijan, jolla kuitenkin oli kuuluisia tuttuja. Bulgakov tunsu hänet, sillä he työskentelivät yhdessä kulttuuriasian kansankomissariaatin kirjallisuusjaostossa vuonna 1921. Startsev oli imagini-*stiparivaljakon* Sergei Jesenin ja Anatoli Mariengofin ystävä.

Mariengof kävi yhdessä Startsevin kanssa Ponomarjovin kymnaasia Penzan kaupungissa 1910-luvun puolivälissä. Siellä myös syntyivät ensimmäiset ideat venäläisestä imagini-*smista*, josta tulisi sittemmin vuosiksi 1919–22 moskovalaisen kokeellisen kirjallisuuden johtava suuntaus. Mariengof kirjoitti muistelmissaan:

Minä elin omaa Penzaani kirjakaupoissa ja runokirjoissa. Tuolloin sain myös uuden ystävän, runoniekka hänkin – Vanja Startsev valmistui Ponomarjovin kymnaasista vuotta myöhemmin kuin minä. Yhtä aikaa me rakastuimme metaforaan. Mutta me kutsuimme sitä nimellä *image*. Ranskan-*kielisestä* sanasta *image* eli kuva. Mitään ranskalaisia emme olleet nähneet likimainkaan, mutta me penzalaiset rakastuimme tämän *imageen*. Vanjan kanssa me kirasimme kieli pitkällä ja etsimme näitä kuvia: yritimme löytää niitä uusista runokokoelmista, kirjallisuusjournaleista ja pi-*etarila*isista sanomalehdistä. Kaikki vanhat runoilijat saivat jäädä taakse, sillä heillä ei ollut tarpeeksi *imageja*. Ja ilman niitä runous ei yhtäkkiä enää ollut meille minkään arvois-*ta*. Niinpä me nostimme Sergei Jesenin, jota emme tun-*neet* tuolloin lainkaan, runouden kruunuksi. Sillä hänen pil-*vensä* ’osasivat haukkua’, ja hänellä ’kuu penikoi viljapellon yllä kultaista pentuaan...’ (Mariengof 1964, 149.)

Vuonna 1916 Penzassa Mariengofin ympäril-*le* rakentui runoilija- ja taiteilijaryhmä, jossa Ivan Startsev oli mukana, ja he julkaisivat omaa deka-*denttilehte*ään nimeltä *Komediantti*, jota ensin ke-*huttiin* paikallislehdistössä mutta jonkin ajan kulut-*tua* alettiin haukkua toden teolla. Heitä syytettiin epäkypsiksi Oscar Wilden kopioijiksi. Tosi asiassa tämä penzalaisten runoilijoiden ryhmä on lähtökoh-*ta* venäläiselle imagini-*smille*. Ensimmäinen imagi-*nistinen* almanakka *Exodus* ehdittiin myös painaa Penzan kuvernementin painotalossa, kunnes Mari-*engof* ja Startsev hankkiutuivat Moskovaan.

Moskovassa oli kova meno päällä. Bolševikit jyräsivät ja kirjailijoidenkin piti asetella sano-*jaan* uudelleen. Niinpä imagini-*sti* Mariengof mo-*nien* kaltaistensa tavoin päätti ryhtyä väkivaltai-*sen* vallankumouksen ylistäjäksi Moskovassa. Hän intoutui myös antikristilliseen punaiseen evan-*geliumiin*:

Verta syljemme raivoten
jumalan hullunsilmiin.
Kirjaamme punamusteella
ylös ”Massojen terrorin!”

Tuuli luutii ruumiita
kuin nautaa lavalta pois.
Tässä kallopinossa
kostomme punainen soi.

Tuhat päättää lentää
mestauslavaltaan.
Julle jumala, itse veit
Kainin saunan taa.

Ja itse koston kirveen
miehekkään teroitit.
Rukouksiasi kiroan
orjavyuosien törkeyksin.

Ivan Rusakovin runo *Valkokaartissa* vaikuttaa melkein suoralta Mariengofin veriruiskurunon pa-*rodialta*. Myös Bulgakovin keksimät fantomisti-fu-*turistit* muistuttavat erehdyttävästi imagini-*steja*. Vallankumouksen jälkeen alkoi ilmestyä monia uu-*sia* avantgarderyhmittymiä, jotka julkaisivat myös ohjelma-*julistuksia* ja manifesteja väittäen olevan-*sa* Venäjän parhaita ja kokeellisimpia, hurjimpia ja käsittämättö-*mimpiä*. Imaginistit olivat tästä ”ismi-*en*” joukosta onnekkaita, koska Rjurik Ivnev pääsi kansankomissaari Anatoli Lunatšarskin henkilöko-*haiseksi* sihteeri-*ksi*. *Valkokaartin* fantomisti-futuris-*tien* joukossa on B. Fridman, joka on helppo tulkita imagini-*sti*-kuvataiteilija Boris Erdmaniksi, kuului-*san* näytelmäkirjailija Nikolai Erdmanin vanhem-*maksi* veljeksi. V. Šarkevitš taas voisi viitata imagi-*nisti* Vadim Šeršenevitšiin, jos kohta Ivan Rusakov itse voisi olla kooste Mariengofista, Jeseninistä ja Startsevista.

Kirjallisuus

Belobrovtseva, Irina; Kuljus, Svetlana, *Roman M. Bulgakova Master i Margarita: kommentarii*. Knižnyi klub 2007.

Bulgakov, Mihail, *Saatana saapuu Moskovaan*. Suom. Ulla-Liisa Heino. WSOY 2005.

Bulgakov, Mihail, *Valkokaarti*. Suom. Esa Adrian. WSOY 1972.

Lavrov, Aleksandr, Demjan Bednyi i ego okruženie, *Varietas et concordia. Essays in Honour of Professor Pekka Pesonen*. Slavica Helsingiensia 31. Toim. B. Hellman, T. Huttunen ja G. Obatin.

Helsingin yliopisto 2007, 388–397.

Mariengof, Anatoli, Iz vospominanii Anatolija Mariengofa. *Russkaja literatura*, 4, 1964, 149–164.

Mariengof, Anatoli, *Sobranie sošinenii v 3-h tomah*. T. 1. Terra, 2010. Šargorodski, Sergei, Zametki o Bulgakove. *Novoe literaturnoe obozrenie*, 30, 1998, 260–265.

Tšudakova, Marietta, *Žizneopisanie Mihaila Bulgakova*. Kniga 1988.

Kirjoittaja on venäläisen kirjallisuuden ja kulttuurin professori.